

chvalozpěv – 78 *aby rozmnožil aby rozhojnil* – 86: a pro svou neupřímnost – 87 *bez pomsty* bez trestu – 89 *pověřie* vichřice – 90 *dobře* velmi, hodně – 93: nebesa (nesená nad legátem) se rozbila – 96 *k jeho poctivosti* na jeho počest – 99 *mezkyni* samici meška – 106 *na rynek*: na Staroměstské náměstí – 110 *svatost*: míněn legát Karvajal – 112 *mistr Papoušek*: mistr Jan Papoušek ze Soběslavě; rektor university (1436 až 1437 a 1445) a farář v Týně (viz zde na s. 132); *ze jména* jménem – 113: protože chtěl získat přízeň – 121 *pro vděčné poslužení* že se zavděčil službou – 125: pobloudilče od pravdy – 126n.: farář Papoušek přijav rozhřešení za to, že podával podobojí, přidal se přímo ke katolíkům – 135 *svoditi* sváděti, odváděti – 136: od přijímání podobojí – 139 *spieše* dříve, rychleji – 140: zmínka o litoměřickém proboštvství ukazuje, že píseň v té formě, jak se zachovala, byla složena až o něco později po líčených událostech; Papoušek zemřel r. 1455, proboštvství mu král Ladislav udělil nedlouho předtím – 144: ale potrestati tě – 145 *změtenče pravdy* pobloudilče od pravdy – 146–147 *pojechu... dovedechu* (aorist) pojali, vzali... dovedli – 148: dům U slona byl na Staroměstském náměstí (srov. pozn. k v. 57n. zde na s. 91) – 149 *hospoda* pohostinství – 157 *veselé radost* – 165 *pravdy potupníci*: míní se svatovítská kapitula – 166: Alžběta (Elška); svatojiřský klášter byl stále jedním z nejřednějších ženských klášterů; přijímalo se v něm podobojí, ale později nabyl opět katolického rázu; snad k tomu přispěla, podobně jako u Papouška, právě Karvajalova návštěva – 167 *pojide* šla, přišla – 170: s celou svou družinou – 171: když dojel na most (přes hradní příkop) – 172 *stal se stalať se* – 173 *se vztrže* strhlo se – 174 *utrže* utrhlo – 177: konala se tajná schůze – 183: na Starém Městě při obnoveném františkánském klášteře – 184 *turba* (lat.) zástup, shromáždění – 196 *zaceło* zajisté, podle pravdy – 199 *před šlojiřem* před závojem (patrně relikvie) – 200 *s poctivostí* s úctou – 201 *smysla* rozumu – 214 *zlost* zlý skutek, hřích – 217: podle Řím. 14,11 – 222 *aby* abys – 232 *ostanu* zanechám, opustím – 233 *žes směl* že ses odvážil – 234: narážka na legátův pokus vyvézt z Čech originál basilejských kompaktát – 239 *příslovie* špatnou pověst, ostudu – 240: a že by vzniklo nebezpečí bouře v Čechách – 243: legátovi byla v Benešově zvláštními posly kompaktáta odebrána – 244 *byl by* byl bys; *jako sova*: tj. tiše v noci – 245 *a nepamně* zapomenuv – 247 *jsme přijeli* přijali jsme – 256 *jakožl* jako že – 257: narážka na ocas, který prý Karvajalově mezkyni uřízl na potupu, asi ještě před odjezdem, kněz Jan, zvaný proto Ocásek; zároveň snad slovní hříčka: „ocasem“ mohli být míněni Karvajalovi čeští nohsledové

MLUVNÍ SKLADBY VERŠOVANÉ

Recitační poezie se omezovala v podstatě na skládání historická, oživující formu bezrozměrného verše Dalimilovy kroniky, k níž se nové skladby hlásily jazykem i vášnivým vlastenectvím a snahou působit na politický vývoj. Bezrozměrný verš se stával hlavním výrazovým prostředkem recitačního básnictví vůbec, jak je vidět ze starších skladeb uváděných nově do oběhu. Při opisování starších skladeb (z valné části zábavného obsahu) šlo nejčastěji o adaptace přizpůsobující básně novému pojetí básnické formy; tradiční osmislabičný verš se rozrušuje různými přídávky a tím se přibližuje dominujícímu verši soudobé recitační poezie o nestejném a proměnlivém počtu slabik. To zároveň signalizovalo, že se mluvní básnictví dostává na okraj literárního vývoje a že se naopak rozšiřuje oblast prózy. Ústup verše je patrný i z toho, že nově vznikající básně byly rázu epigonského. Dalimilova kronika – jejíž znalost a živou podnětnost dosvědčuje i výbor pořízený v Krátkém sebrání z kronik českých (srov. zde na s. 136) – byla vzorem napodobovaným mechanicky (jak ukazuje verš a rým) a bez opravdového umění.

PROKOP, PÍSAŘ NOVOMĚSTSKÝ
NOVÁ KRONIKA

Ze skladatelů historických básní známe jménem jen jednoho, novoměstského písaře (notáře) Prokopa (asi 1390 až asi 1482). Tento mnohostranný literát (srov. s. 292, 423, 524) dosáhl už r. 1410 bakalářské hodnosti na pražské universitě; jeho promotorem byl tehdy Jan Hus. Původně byl patrně mírným utrakvistou, ale když odešel r. 1467 z novoměstské radnice, stal se katolíkem. Jeho úřední postavení na radnici, s nímž byla dočasně spojena i universitní profesura, dalo mu podnět k pracím jak o právech novoměstských a o rétorice a diplomacie městských knih, tak o české historii. Z historických prací jsou přímo s jeho jménem spjaty zlomky nenárodné české rýmované *Nové kroniky*. Snad obsahovala celou českou historii a byla nejspíše složena v padesátých letech. Roku 1476 začal Prokop psát latinskou kroniku, ale uvízl na samém počátku. Kromě úlolek *Nové kroniky* se mu připisuje i autorství historické básně Král Přemysl Otakar a Záviše a skládání O válce s Uhry, ale výrazové prostředky těchto básní se výrazně liší od formy zlomků *Nové kroniky*, takže lze o společném autorství důvodně pochybovat.

I

Toto z Prokopovy *Nové kroniky* písaře novoměstského

- Jakož král Otakar také
drže země nejednaké,
což jich od Kdanského moře
bliz až ku Benátské hoře,
5 že jest české pány tupil
a je na jich statciech hubil
i lúčil těžce od sebe,
cizozemcuom svěřiv sebe;
ež jich neměl ku pomoci,
10 v boji dal se tak přemoci,
horlivú jsa hnut smělostí,
zahynul v boji s pakostí.
O témž syn jeho smysleše,
že se s Rakušany pojieše;
15 čehož zemané brániechu,
toho se držal pohřiechu,
že proto žalostí zhynu,
neb Čechuov v radu nevinu.
Těž Vaněk, mladý syn jeho,
20 když dojde kněžstva svého,
jakž Durynk k němu v službu přistúpi,

- tak jeho zatrúti,
radú vše to Rakúského,
v ty časy krále říského.
- 25 Zřiž, jakť Němci Čechuom přejí,
jich zlému se s pláčem smějí:
sestřenec byl králi tomu,
však mu nepřál v jeho domu.

1 *Otokar*: Přemysl Otokar II. – 2 *nejednaké* mnohé, rozmanité – 3 *od Kdanského moře* od Baltického moře – 4: téměř až k Benátkám – 6: ničil je zabíráním jejich majetku, zabíral jim jejich majetek – 7: a tvrdě je od sebe odpuzoval – 9 *ež že* – 12 *s pakostí* nešťastně, neblaze – 13: stejně smýšlel jeho syn – 14 *pojieshe* (imperf.) spojoval; narážka na sňatek Václava II. s Gutou, dcerou Rudolfa Habsburského, vítěze nad Přemyslem Otakarem II. – 15: čemu zemané zabraňovali – 17 *zhynu* (aorist) zahynul – 18 *nevinu* nevinul, nepřipojoval (smysl: neměl Čechy mezi svými rádci) – 19 *Vaněk*: Václav III. – 20 *dojide kněžstva* stal se knížetem, panovníkem – 21 *Durynk* Němec z Durynska; ve verších 19-28 jeví se značná přibuznost věcných údajů s Dalimilovou kronikou, kap. 98 a s Krátkým sebráním (srov. vyd. Dalimila v Památkách 18, Praha 1957, s. 158 a zde na s. 136n.); *přistúpi* vstoupil – 22 *zatrúti* zavraždil – 23 : to všechno na radu Rakušana (Albrechta) – 27 *sestřenec*: Václav III. byl synem Albrechtovy sestry Guty, první manželky Václava II.

II

To vše z kroniky Prokopa, písaře novoměstského

- Již slušie nám mysliti,
kto má naším králem býti.
Muožete tomu rozuměti,
z prvních příhod to věděti,
- 5 an se lid bez krále búrí,
země ohněm ta se kúří,
rychlé zemdlenie chudiny,
velice zpusťnú dědiny,
k tomu budú války časté
- 10 a přispěje šestero zlé:
strach, že bude šlechta manem,
bude zase chlap trúp pánem,
a lidí dobrých súženie,
práva i řádu zkaženie;
- 15 bez krále sirotci lkají,
ženy se za muže lekají.
I s tiem dvě zlé těla, duše

- ihned se také pokusie,
ež mince jde faleš k tělu
20 i proleze zemi celú,
lest pak i blud více škodí,
dušičku těžce zavodí;
velmi hrozně s viery svodie,
snadně, když nenie, odvodie.
25 Král neb knieže bránie toho.
I stalo by zlého mnoho,
ež chlap se knězem učíní
a kněz bez studu ožení,
mnoho lidí s viery svedú,
30 kterak blud za pravdu povedú.
Bude to, že krále nenie,
v zemi hrozné proměnění.
Viete to, že se tak stalo,
když se krále nedostalo.
35 Rúče volte sobě krále,
král to vše zlé pak uválé,
stav lepší v zemi uvede
a všecko dobré přivede;
k tomu biskup i preláti
40 budú moci zase vstáti,
i v jednotu uvedeno
kněžstvo bude, jenž dvojeno.

7 *zemdlenie* oslabení, úpadek – 11 *manem* poddaným, v poddanství – 12 *chlap* nešlechtic, poddaný, sedlák; *trúp* troup, hlupák (nadávka sedlákům a neurozeným lidem) – 13 *súženie* útlak, útisk – 16 *za muže* o muže – 19-20: že se v životě jednotlivců i země projevuje nepříznivé zhoršení měny – 22 *zavodí* zavádí, svádí z pravé cesty – 23-24 *svodie... odvodie* svádějí... odvádějí – 25 *bránie toho* zabraňují tomu – 26 *stalo by* přestalo by – 34: když jsme neměli krále – 35 *rúče* rychle – 36 *uválé* bojem přemůže – 39 *preládi* církevní hodnostáři – 42 *dvojeno* rozdvojeno

(Z VOLEBNÍ AGITACE ROKU 1457)

Tyto agitační verše vznikly v souvislosti s kandidaturou Jiřího z Poděbrad na královský trůn, když panující rod vymřel Ladislavem Pohrobkem. Jsou zajímavé svou shodou s obdobnými verši v dochovaném zlomku Prokopovy Nové kroniky (srov. předchozí ukázkou); nejspíš je Prokop do své kroniky převzal. Existují také v podobě latinské.

- Kdež krále nenie,
 tuť jest chudiny zemdenie,
 práva zkaženie,
 bluduov mnohých nakvašenje.
 5 Vraždy budú časté,
 a k tomu príde šestero zlé:
 šlechta bude manem
 a chlap bude pánem,
 dobrých súženie
 10 a dědin veliké zpuščenje,
 sirotkuov lkánie
 a žen za muže lekánie.

2 *zemdenie* oslabení, úpadek – 4 *nakvašenje* rozbujelost – 7 *manem* poddaným
 – 8 *chlap* sedlák, nešlechtic – 9 *súženie* útlak, útisk – 10 *zpuščenje* zpusťování – 12 *za*
muže o muže

(KRÁL PŘEMYSL OTAKAR A ZÁVIŠE)

Tato skladba souvisí se snahami katolického pána Oldřicha z Rožmberka, který chtěl oslavit svůj rod. Dal proto složit dalimilovskou formou několik básní na oslavu svých předků Vítoviců; z této skupiny se však zachovalo jen skládání o Přemyslovi a Záviši, jehož autor je neznámý. Tendencí básně bylo okrášlit vzpouru šlechty proti panovníkovi.

- Král Přemysl když králem biše,
 ten z prvu laskav na Čechy biše
 a mnoho s nimi bojuov obdržováše.
 Ale jakž poče v své radě Němce mievati,
 5 tak ihned poče na Čechy netbati.
 Pan Zderad pán korúhevný v zemi biše,
 ten rádce krále českého najvěčí biše.
 Ten krále Přemysla z mnohých věcí rád káráše
 řka: „Neroď se kúpati v neznámých vodách a v cizí zemi více,
 10 ať tebe Sasicové nepodskočí a škody neučiní!“
 Z toho se naň velmi rozhněval
 a ihned o to myslil,
 kterak by jeho hrdla zbavil.
 I vylúdi jeho před Prahu, jako by se s ním chtěl oč poraditi,
 15 i káza svým služebníkuom na tom místě hned zabiti;
 a na tom místě káza klášter postaviti
 a zbožím velikým jej nadati
 a křižovníky v něm ustaviti.

- Potom poče se se pány zemskými vaditi,
20 města, hrady poče jim odjímati
a jiná zboží místo toho jim dávati;
neb páni čeští dobrá města mějichu,
a proto králi hrdi bíchu.
Tu se Záviše, rytíř udatný, proti tomu postaví,
25 ale proti moci odolati nemuože,
tak že vždy Záviši král z země vypudil
a králi Rudoltovi riskému jej slúžiti připudil.
Také jej proto vyhnal bíše,
že u králové na freji bíše.
30 Když to bratří Závišovi zvěděchu
tomu velmi nerádi bíchu,
že jim bratra jich Záviši z země vyhnal bíše,
i chtiechu se proti tomu protiviti;
a on poče jim na zboží škoditi,
35 neb na ně Němce posíeláše,
aby jim škodili, veléše.
Tuť na nich poče toho žádati,
aby jemu dali město Hradiště,
jemuž již nyní Tábor vzděli,
40 a chtě jim za to zboží jiné dáti;
neb je chtěl král k koruně české rád mieti,
neb město dobré, tvrdé i bohaté bíše,
hory stříbrné okolo sebe mějíše,
a protož jemu král rád chtíše.
45 Páni úští Vítkovici slovichu,
ti na Hradišti sedichu,
neb jich praděd Vítek sloviše,
neb ten Vítek otec všech Ruoží bieše,
neb sú od ní všechny Ruože klénoty braly –
50 a od toho času Pater Rosarum jméno měli.
Tato jména tito páni sú měli:
Hynek, Sezema, Jan, Hrdoň, Záviše.
Ti jsú všickni bratří byli
a páni rožmberští i hradečští od toho sú pošli.
55 Tehdy král Přemysl zradou toho města hledáše dobyti,
nebo měšťané někteří k králi přichýleni bíchu.
Ale pan Sezema, když to zvědě,
bratřím svým takto povědě:
„Dříve než bez naší vuole míti bude,
60 chcmeť je raději sami ohněm spáliti!“

- I spálichu město Hradiště
v trh největší, když bíše,
a pusto je učinichu
a potom zdi okolo něho zbořichu.
- 65 Tak to město pusto stálo,
puol druhého sta let bezmál zuostalo,
až je Táboři osadichu
a jiné jméno jemu Tábor dachu
a zdi pevně ohradichu.
- 70 Tehdy pan Sezema a měšťané do Ústí se stěhováchu
a to městečko opravichu,
neb Ústie městečko malé bíše
a zdi okolo sebe nemějíše.
Počechu je hraditi
- 75 a domy dobré stavěti.
Potom páni ústí, Sezema i jiní páni, musiechu z země ven vyjeti
a Rudolfovi, králi řískému, do Rakús se přikázachu.
Tuť jsú dlúhú chvíli byli a u něho sú slúžili
a na krále českého netbali.
- 80 Tehda král Přemysl, nemoha svého hněvu ostati,
i jal se na Rakúského vojensky táhnúti.
Tak se byl na Čechy rozlítíl,
že nechtěl, by na pražském mostě který Čech slyšán byl.
A když do Rakús s Němci jede,
- 85 až i k Dunaji přijede;
tuť Rakúský proti němu táhnieše
a mnoho lidu s sebu mějieše.
A když vojensky proti sobě ležichu,
tehda Závíše a bratři jeho k králi poslachu.
- 90 Chce-li jim milost dáti,
„chemeť zajtra s svými životy počestně poslužiti
a svá hrdla podlé tebe složiti.“
Tehdy král jim odpovědě,
toho učiniti nerodě,
- 95 řka: „Vy jste dříve byli nevěrní,
i ještě býti nemuožete věrní.“
Tehda nazajtři v boj se udeřichu
a hrozné pobití učinichu.
Tu zabichu krále Otakara udatného
- 100 a podlé něho jiných pánuov mnoho.
Tu nesiechu do Znojma tělo jeho
a v klášteře u bosákuov položichu jeho.

To se stalo léta božieho
tisícieho dvústého sedmdesátého osmého.

- 105 A tak to zboží v Rakúsích od Čechuov odešlo,
aniž ještě zase prišlo.
Kráľ Přemysl syna Václava mějieše,
dvanácte let v stáři bíše,
a ten s mateří svú na Bezdězi sediše.
- 110 Ten jede do Znojma po tělo otce svého
a do Prahy přinese jeho.
Tu pochova otce svého
u svatého Václava, dědice českého.
Ten král Přemysl mnoho zlého pánuom českým činiše,
115 města a hrady jim odjímáše.
Panu Čiečovi Budějovice odjal
a jiné zboží jemu za to dal.
Kladsko odjal Žerotínským
a Lúny město odje Zvieřetickým
120 a jiným pánuom odje mnoho zboží jiného
a učini jim mnoho zlého.
Pana Beneše káza u věži upáliti
a Záviše rytieře káza z země vypuditi.
Pak po smrti Přemyslově Záviše a bratří jeho do země se vrátichu
125 a Rudolta, krále říského, s sebú přivedechu.
Tu Záviše královú Alžbětu sobě za ženu poje
a hajtmanem zemským bíše, s ní se koje.
I měl s ní syna krásného
a Záviši nazval jméno jeho;
130 zemským mistrem křižovníkem učini jeho.
Potom Přemyslová umře v skuoře
a po časích Záviše dojde hoře.
Potom Záviše, nechtě sebe ponížiti,
poče sestře uherského krále frejovati.
- 135 Ta bíše jeptiška v klášteře u svatého Františka a vílována bíše;
jížto on pilně frejováše,
až ji vždy z klášteara sobě doby a za kněžnu ji poje.
Ale musil z Říma absolucí dobytí
sobě, tepruv muože s ní býti.
- 140 Proto se naň král uherský velmi rozhněval,
ale potom jemu skuoro milost dal.
Potom Záviše chtíše se s králem uherským smířiti,
poče jeho na hody k sobě zváti.

- 145 Také pozva krále Václava Českého,
 toho pastorka svého.
 I učini hody veliké,
 turnej, klání všeliké,
 neb s ní měl syna krásného;
 ale na těch hodech přihodi se Závišovi mnoho zlého,
 150 neb oba krále o něm zlú radu učiništa,
 a oč jsta se uradila, to dokonašta.
 Král Václav Český, pastorek jeho, vece:
 „Záviše jest mú máteř proléhal
 a tobě, králi uherský, tvú sestru z kláštera bez tvé vuole pojal,
 155 a ještě z nás své blázný čini
 a zuove nás na hody své;
 nechť toho, jakž zaslúžil, požive zle.“
 Tu jeho na těch hodech jichu
 a tři léta na Zlaté věži na hradě držiechu.
 160 A v tom vězení pan Záviše
 mnoho dobrých písni skládáše.
 Pak bratří Závišovi králi hroziechu
 a jeho mstíti chtiechu.
 Pak se král z toho rozhněva
 165 a Záviši na Hlubokú nésti káza
 a prknem jemu hlavu sstrčiti rozkáza.
 Ta se jemu smrt pro jeho ženu, Přemyslovú, stala,
 jeho smrti mnohá paní plakala.

1 *bíše* (imperf.) byl – 3: a v mnoha bojích s nimi vítězil – 4 *jakž poče* jakmile, když počal – 6n. *Zderad*: hrubý anachronismus přenáší Zderada z 11. stol. (kdy byl jeho vrahem Břetislav, syn krále Vratislava) do 13. stol.; zabít byl Zderad u Brna, nikoliv před Prahou; srov. 50. a 52. kap. Dalimilovy kroniky – 6 *pán korúhevný*: příslušník vyšší šlechty, který měl svou korouhev – 8 *káráše* káral, napomínal – 9 *nerod se kúpatí* nekoupej se – 10 *Sasicové* Sasové; *nepodskočí nezaskočí* – 11 *z toho* pro to, kvůli tomu – 14 *vylúdi* (aorist) vylákal – 15 *káza* přikázal – 17 *zbožím... nadati* majetkem obdařiti – 18 *křižovníky*: řád křižovníků božího hrobu (na Zderaze); se založením jejich kláštera neměl Přemysl Otakar II. nic společného; také Dalimilova kronika uvádí souvislost mezi Zderadem a Zderazským klášterem: Před Prahu Zderada pochovachu a proň ten kostel Zderazem nazvachu (vyd. v Památkách 18, Praha 1957, s. 94) – 23 *králi hrdí bíchu* vystupovali zpupně proti králi – 24 *Záviše*: Záviš z Falkenštejna, syn Budivoje z krumlovské větve Vítkoviců, hlava povstání tohoto rodu proti Přemyslovi – 26 *vždy přece jen* – 27 *Rudollovi*: Rudolfovi I. Habsburskému; *připudil* přinutil – 29 *u králové* u královny; *na freji* na záletech – 30 *zvěděchu* dověděli se – 36 *velěše* velel, přikazoval – 38 *Hradiště*: nejstarší osada v místech nynějšího Tábora se nazývala Hradiště (Ústské), potom Hradiště hory Tábor – 39 *Tábor vzděli* dali jméno Tábor; zmínka o Táboru zde i dále (v. 65n.) určitě klade vznik skladby do 15. stol. – 40 *chtě* chtěl – 43 *hory stříbrné* doly na stříbro – 44 *jemu...*

rád chltše po něm dychtil – 45 *úštl* ústečtl, tj. z Ústí nad Lužnicí; *slovichu* sluli, nazývali se – 47-58: ve skladbě není ještě zmínka o tom, že by praotec rodu Vítek byl vlašského původu, jak to nalézáme v pověsti o původu Vítkoviců v památkách od 2. pol. 15. stol. (srov. vyprávění Václava Březana ve spise Rosenberské kroniky krátký a summovní výtah, který vydal Fr. Palacký v ČČM 2, 1828, část 4, 39n., a německé zpracování kroniky, jež podává tzv. Rosenbergsche Chronik Norberta Heermanna) – 48 *Ruožl*: pánů z Růže, rodů se znakem pětিলistě růže (každá větev rodu měla erb s jinou barvou růže i pole) – 49 *klénoty* znaky (heraldické) – 50 *Patet Rosarum* (lat.) Otec Růží; *měli*: tj. páni z Ústí – 54 *hradečštl* z Jindřichova Hradce – 55 *hledáše* usiloval – 56 *nebo* neboť; *přichýleni bichu* byli nakloněni – 59 *míti bude* dosáhne svého – 62: když se odbýval největší trh – 77 *se přikázachu* dali se do služby, připojili se – 80 *ostati* zanechati – 82: nárazka na malý ohlas, jaký mělo v r. 1278 mezi českou šlechtou svolání zemské hotovosti – 83: téměř stejná věta je v Dalimilově kronice v 92. kap.; Dalimil ji převzal asi z české Alexandreidy, kde se ovšem vztahuje k rozpínavosti Němců – 92: a pro tebe svá hrdla nasadit, své životy položit – 94 *nerodě* nechť je – 97 *v boj se udeřichu* dali se do boje, zahájili boj – 98 *pobítl* bitvu – 99: stalo se 26. srpna na Moravském poli (u Suchých Krut) – 100 *podlé něho* vedle něho – 101: tělo Přemyslovo bylo odvezeno nejprve do Vídně, teprve na jaře r. 1279 převezeno do Znojma – 102 *u bosákuov* ve františkánském klášteře

105: a tak byly pro Čechy ztraceny rakouské statky – 106 *zase* nazpět – 108: Václavovi II. bylo tehdy necelých sedm let – 110n.: ze Znojma bylo tělo Přemysla Otakara II. přeneseno do Prahy teprve r. 1296 a slavnostně pochováno v chrámu svatovítském – 110 *po tělo* pro tělo – 116-123: srov. Dalimilovu kroniku, kap. 92, v. 29-37 a poznámky k těmto veršům ve vyd. v Památkách 18, Praha 1957, s. 151 a 293 – 116 *panu Čiečovi*: Čieč, příbuzný Vítkoviců, držitel Budějovic a tvrzi Hluboké; r. 1265 byly však Budějovice již v držení krále – 118: nepřesná zmínka už u Dalimila; zde navíc zaměněna jména Žerotínských a Zvířetických s následujícím veršem – 119 *odje* odňal; zpráva není doložena v historických pramenech – 122 *pana Beneše*: jde o Beneše z Cvilína, komorníka moravského a purkrabího znojemského, bratra Miloty z Dědic – 126 *králová Alžbětu*: omylem; Záviš se oženil s královnou Kunhutou, vdovou po Přemyslu Otakarovi II. – 127 *hajtmanem zemským*: vysokým úředníkem zemským, zemským správcem; nadsazené vyjádření skutečnosti, že Záviš měl na mladého krále rozhodující vliv a že byl hlavou nejmocnější politické strany v zemi – 129 *Záviši Záviše*; ve skutečnosti se syn jmenoval Jan – 130: o Janovi víme, že se stal rytířem německého řádu – 131 *Přemyslová*: Kunhuta; *umře v skuoře* brzy zemřela – 132 *dojide* došel – 134: začal se ucházet o sestru uherského krále (byla to Alžběta, sestra Ladislava IV.) – 135 *vílována bíše* (z lat. velare = zahalovati rouškou) složila řeholní slib, byla přijata do řehole (to bylo za jejího mládí; později klášter opustila, ale před sňatkem se Závišem žila opět v klášteře na Zaječím ostrově pod Budínem) – 137 *doby* vydobyl, získal, vymohl – 138 *absoluci* povolení (k sňatku) – 141 *skuoro* brzy – 143 *na hody* k slavnostem – 145 *pastorka* nevlastního syna – 147: rytířský souboj a zápasy všeho druhu – 150 *zlú radu* poradu se zlými úmysly; *učinišla* (duál) učinili – 151: na čem se uradili, to vykonali – 153 *jest proléhal* hanobil, obcoval s ní – 156 *zuove zve* – 157 *necht toho... požiwe zle* nechť za to pyká – 158 *jichu* jali – 159 *na Zlaté věži*: anachronismus; rozumí se Bílá věž na Pražském hradě, velmi pevná, zvaná též „veliká“; teprve r. 1370 ji dal Karel IV. pokrýt pozlaceným olovem – 161: Závišovo skládání písní je pověst, vzniklá ztotožněním jeho jména se jménem autora Závišovy písně ze 14. stol. – 166 *sstrčiti* sraziti

(O VÁLCE S UHRY)

Tato rozsáhlá veršovaná skladba vznikla v sedmdesátých letech 15. století, ale svou formou, připomínající rovněž verš Dalimilovy kroniky, druzí se k staršímu skládání o Přemyslu Otakarovi a Závišovi. Protože je zajímavá spíš historicky, zařazujeme z ní jen kratší ukázkou.

- Téhož léta tisícieho čtyřstého šedesátého devátého
stal se veliký zmatek v penězích,
tak že jeden od druhého žádného českého penieze nerodiše vzieti,
ani krále v tom poslušni býti;
5 a což koli král rozkazováše,
každý na to málo tbáše,
že žádného penieze vzieti nechtěli,
jedno malé haléře mieti chtěli.
Potom král káza groš dělati
10 a po čtrnácti penězích bráti.
Proti tomu uhléri se zbúrichu,
a vozbu k Hoře zastavichu;
pak se potom smluvichu
a zase vozbu k Hoře propustichu.
15 Sta se potom opět,
že žádného haléře nechtíchu vzieti opět.
I zda to nebiše veliké oslepení
a v Čechách lidí v rozumu zmámení?
Jedno peniez cizieho rázu mezi sebú bráchu
20 a z českého nižádného vzieti nechtíchu.
Dále coť se potom stalo
a od pánuov chudině se křivdy dálo,
že groš dobrý, kterýž mezi lidmi bíše,
ten po čtrnácti penězích jdíše;
25 a když sedláci měli úrok dáti,
páni nechtěli po témž bráti,
jedno po sedmi penězích od nich vzeli,
a sami po čtrnácti penězích jiným dávali.

O rouchu chodicím

- Také divné rúcho mějichu,
30 sukně krátké nosíchu,
že jim zadku nepřikrýváchu;
dobří lidé za to se stydiechu.

- Divné také kabáty mějichu,
jimiž ohyzdu svému životu činichu,
35 s předu nezakrytí byli,
těla svého nechránili.
Také vlasy dluhé měli,
v čepcích jako ženy chodili;
a to začal ten Zdeněk Konopištský,
40 to proto, aby mu šediví vlasové nebyli vidíni.
K tomu škorně s faldem mějichu,
špice na puol lokte u nich bíchů;
kuklice divné krátké mějichu,
ti k bláznovství podobni bíchů.
45 K tomu také v Čechách zlí obyčejové se dáli,
od pánuov, zeman se počali:
v kostky hráti, k tomu láti a kurviti,
za to se nic nestyděti;
panen, paní v tom nectili,
50 lání sobě za čest vzali.
Těž měšťané i sedláci,
k tomu kněží, také žáci,
všichni k témuž náchylni bíchů,
z svých řáduov vystúpili bíchů.
55 Povím vám více o tom.
Když druhé léto bíše potom,
tu král český do Moravy jede
a u Štemberka se s králem uherským sjede.
Tu což s sebu umluvichu,
60 nic sobě nedržichu.
Potom král se do Prahy vrátí,
poče o to radu bráti,
kterak má tomu učiniti,
aby se mohl pomstiti.
65 Tu král český do Moravy lid vypravi
a k Hodonínu jej dopraví.
A když tu ležechu,
veliký nedostatek mějichu
od zlých vod i od hladu,
70 jmějichu od zimnice velikú vadu;
a z nich mnozí sú zemřeli,
více se do Čech nevrátili.
Potom za nimi sám s vojskem jede
a s sebu mnoho lidí přivede.

- 75 Když to zvědě král uherský,
 že přijel do Moravy král český,
 také polem vojensky ležíše,
 však se bojem bítí nesmějšíe.
 Ale když král k Tovačovu se obrátí,
80 tu král uherský poče po něm tajně pospiechati;
 tu králi škodu učinichu,
 mnohé zjímachu, také zbichu.
 By tu Václava Vlčka nebylo,
 zle by se bylo Čechuom přihodilo,
85 že by se byl mnohý do Čech nevrátil
 a svůj život byl by ztratil.
 Potom král český coť učinil,
 mladě se byl o to uradil,
 že opustiv nepřátely na poli
90 i učinil jiezdy do Slezské země po své vuoli,
 chtě z toho úžitek veliký míti
 a Slezzy na zlatě holdovati.
 Prvé než tam král dojede,
 až to král uherský zvědě;
95 ihned se do Čech obrátí
 a pořád poče všem brátí;
 k tomu bez milosti páčil,
 žádný jemu toho nechválil.
 Ale byť se byl král český zase vrátil,
100 mnohýť by byl statku neztratil,
 jakož se stalo pohřiechu,
 že Čechuom nebiše do smíchu,
 ano pálé na vši stranu,
 tak chudému, jako pánu;
105 neb sú válečníci mnozí,
 válkami chtí dobyti zboží,
 jako král český učinil –
 nedobře to byl umínil.
 Ale vše se to z lakomstvie děje,
110 moudrý a dobrý tomu se směje.
 Tu Uherský mnoho škody učinil,
 městeček, tvrzí i vsí mnoho spálil.
 Počal pálití jeda z Moravy
 od Třebové, až se u Hory stavi.
115 Kdy zvědě král český,
 že jede do Čech král uherský,

- bez meškání se zase vrátí,
poče do Čech pospiechati.
A když k jedné vodě přijede,
120 tu smetaný most nadjide;
tím se poče meškati
a velmi sobě stýskati;
a když přes vodu přejede,
ihned kvapně k Čechům jede,
125 a však jeho zhoniti nemuožiše,
neb před nimi třmi noclehy napřed biše.
A když zvědě král uherský,
že za ním jede král český,
hned se k Čáslavi obrátí,
130 pálením proto neukráti.
Odtud se v Jihlavě stavi
a pamět zlů po sobě ostavi.
Odtud se do Uher vrátí,
na městech, na hradích káza lidu ostati;
135 těch drahně biše,
ješto v Čechách, v Moravě jmějiše,
s nichž velikú škodu činíchu,
lidi šacující k tomu páléchu.
Proto ta válka nepřestala,
140 vždy se Čechuom škoda dála.
Neb tu válku Zdeněk Konopištský
od krále uherského vedl vždycky.

1-2: narážka na mincovní reformu krále Jiřího, vyhlášenou na zemském sněmu 5. června 1469 – 3 *nerodiše* (imperf.) nechtěl – 6 *tbáše* dbal – 8 *jedno* jen – 10: stanovil cenu nového groše na 14 starých drobných peněz – 11 *uhlěři* uhlíři, dovozci uhlí (dřevěného), obchodníci s ním; *se zbůřichu* (aorist) vzbouřili se – 12 *vozbu k Hoře* dovoz uhlí do Kutné Hory – 16: jako dříve nechtěli brát nové peníze, odmítali později i staré haléře (nejmenší peníze), které se neměnily – 19 *rázu* ražby, ražení – 24 *jdíše* šel, platil – 25 *úrok* poplatek – 26 *po témž* ve stejném poměru – 27: při selských poplatcích přiznávali novému groši hodnotu sedmi peněz (tj. poloviční) – 28 *po čtrnácti* jako by platil čtrnáct

Nadpis: *chodícím* v němž se chodilo – 34: jimiž se hyzdili – 39 *Zdeněk Konopištský*: Zdeněk ze Šternberka, přední katolický pán, hlavní odpůrce Jiřího z Poděbrad – 41 *škorň s faldem*: vysoké boty s ozdobným záhybem – 43 *kuklice*: kápě, kapuce, kryjící hlavu i horní část těla – 44 *k bláznovství*: módní kuklice patrně připomínaly tradiční oblek dvorních šašků („bláznů“) – 45 *obyčejové* způsoby, mravy – 50 *sobě za čest vzali* pokládali si za čest – 52 *žáci* klerikové, duchovní s nižším svěcením – 54: opustili staré zvyklosti – 56-58: nesprávné datování události; k jednání mezi králi došlo již v dubnu r. 1469; Jiří tehdy sídlil na Moravském Šternberku, Matyáš v Olo-mouci – 60 *sobě ndržíchu* nedodržovali si – 62: počal se o tom radit, uvažovat – 69 *od*

zlých vod od nezdravé vody – 70 *vašu* nesnáz, škodu – 78 *nesmějiše* neodvažoval se – 80 *po něm* za ním – 81-86: narážka na šarvátku českého vojska, vedeného Václavem Vlčkem z Čenova, s Matyášovým vojskem mezi Tovačovem a Prostějovem 12. července 1470 – 82 *zbichu* zabili, pobili – 83 *Václava Vlčka*: Václav Vlček z Čenova, známý válečník; později sepsal Naučení o šikování jízdních, pěších i vozů; taktickým postupem uchránil Čechy od velké porážky při Matyášově přepadu – 88 *mladě* nerozvážně – 89 *na poli* na válečném tažení – 92: a ve Slezsku vymáhat poplatky ve zlatě – 93-94 *prvé než... až dříve než... už* – 96 *pořád poče* napořád počal – 99 *byť* kdyby – 103 *pálé* vypalují (tj. Matyášovi vojáci) – 108 *byl umínil* byl si usmyslil – 114 *od Třebové* od Moravské Třebové; *čž se u Hory slavi* až se u Kutné Hory zastavil – 115 *kdy zvědě* když se dověděl – 120: našel tam stržený most – 125 *zhonili nemuožiše* nemohl dohonit (tj. Matyáše) – 130: kvůli tomu nepolevil v pálení – 138 *lidí šacujice* vymáhající na lidech výkupné, olupující je – 140 *vždy* neustále – 142: za krále uherského vedl i nadále

(ZÁVĚR RADY OTCE SYNOVI Z MUZEJNÍHO RUKOPISU)

Tato ukázka názorně dokládá, jak se při přejímání (přepisování) starších děl měnil osmislabičný verš na verš o proměnlivém počtu slabik a jak se starší texty rozšiřovaly drobnými doplňky. V zařazeném úryvku je přidáno posledních 16 veršů, jimiž ten, kdo skladbu znovu zapisoval a upravoval, uzavřel rámec skladby. (Ukázky z původní verze jsou otištěny v našem Výboru I, s. 516-519.)

- „Nebud toho daru, synu, již lichý,
by všechny hrdosti nebo pýchy
k tomu dal své duši zlým požití.
Razíť svým přátelóm služiti,
5 dóniž jsi ve zdraví s světem,
ať by milý buoh dal tvým dětem
také to na jich srdci mieti,
tvú duši milú vždy pomnieti.
Pomni u věrném skrušení,
10 jakož by na svém skončení
viděl, v plné žádosti v ráji,
žeť máš radosti pro mě v tom kraji.
Protož budeš jmieti mnoho moci,
muožeš mně i sobě spomoci
15 k životu, také k duši zdravě,
a potom v božím království právě
tvoji dědové před bohem se mnú
budú v tvój poslední den přede mnú.
Synu milý, tento ty poklad zachovaj
20 a mne poctivě již smrti dochovaj.“
A když to otec všechno dokona,
syn jemu velmi z toho děkova;

- 25 k tomu poslušen byl jeho rady mile
proto, nebo jeho učenie bylo píle,
řka: „Otče milý, jenžs mi co radil koli,
v tom ve všem já tobě povoli.
Chciť bohu milému najprvé slúžiti
a po dobrých skutcích vždy túžiti;
potom také paniem, pannám vóbec
30 všem budu slúžiti, nebo mi kázal otec.
Jedinká panna, jenž mnú mocně vládne,
po níž mé srdce v túhách schne i vadne,
chciť její milosti rád do smrti slúžiti,
ufám její milosti, že mi toho dá užiti.“
35 Tuto múdry otec svú řeč skonál,
k tomu jeho syn slib svůj dokonál.

1: Nezavuj se, synu, již toho daru – 2-3: tím, že bys všech zpupností ke škodě své duši užíval (zneužíval) – 4 *raziť* radím ti – 5 *doniž* dokud; *s světem* na světě – 8 *pomniť* mít na paměti – 9 *u věrném skrúšení* v upřímné pokorě – 10 *jakož by* abys; *na svém skončení* při své smrti – 11 *v plné žádosti* ve splněné touze – 15 *zdravě* s prospěchem – 16 *právě* právem – 20 *poctivě* s úctou; *smrti dochovaj* dochovej do smrti – 21 *dokona* (aorist) dokončil, domluvil – 22 *z toho děkova* za to poděkoval – 24 *jeho učenie bylo píle* jeho učení bylo velmi zapotřebí – 26 *povoli* budu po vůli – 33 *její milosti v lásce* k ní – 34: doufám v její lásku (přízeň), že mi to dopřeje

ROZMLOUVÁNÍ ČLOVĚKA SE SMRTÍ

Tato rozsáhlá skladba, vzniklá okolo r. 1500, ukazuje, jak živá byla tradice husitské poezie. Báseň zpracovává tradiční, ve středověku oblíbené téma, ale naplňuje je zjitřeným smyslem sociálním (se Smrtí rozmlouvá bohatec a prosí ji, aby ho ušetřila a místo něho si brala chudé) a časovými narážkami. Smrt je symbolem síly, která dovede radikálně odstranit sociální nerovnost a Žižka je pojat jako vykonavatel této spravedlnosti. Skládání se těšilo značné oblibě, jak dokazuje dvojitý tisk ze šestnáctého století.

Pokud jde o výrazové umění, neznámý básník osvěžil tradiční formu pravidelného osmislabičného verše tím, že mezi pasáže složené tradičním veršem vkládal tirády z veršů o jiném počtu slabik.

Člověk:

Divnés ty, Smrti, strašidlo:
věduc, že mám zde ctné bydlo,
nic sobě mne nešanuješ
a všeho mne zbaviti chceš.

5 Ano všeho dobrého dosti,

- jiedla, pitie bez lačnosti,
špižierny plné i stodoly
a na dvoře tučné voly,
šatstva v komorách, peněz v truhlách
10 a co na zemi, na dědinách -
mám pak ode všeho jíti
a ničímž toho nepožiti?
Měj nade mnú slitování,
šanuj mého urozenie:
15 cti aspoň mé veliké rody,
beř sobě ty chlapské ruody.
Však máš dosti lidí jiných,
chudých, nuzných, slepých, chromých,
povol sobě s takovými,
20 s starými a s nemocnými,
pomoz jim z té biedy, psoty,
z chudoby i z roboty,
a mne nechaj u pokoji;
toť já tobě prikazuji.
25 Pakli by chtěla dary bráti,
chtěť bych zlata, stříbra dáti,
co by ho směla požádati,
chtěl bych se holdovati.

Smrt:

- Rozumiem, člověče, tvé hrdosti,
30 že nemiluješ spravedlnosti.
Chceš mě dary oslepiti
a od pravdy odhroziti,
ať bych tak škodně blúdila
a po osobách súdila,
35 utiskující chudého
a šanujíc bohatého,
jakož vy tak v světě činíte,
neb se boha nebojíte.
Jáť mám spravedlivá práva,
40 jenž sou mi od boha dána,
ať bych takež bohatému
činila jako chudému,
touž měrou urozenému
měřila jako sprostnému,
45 nevybierajíc škaredého

vzala též i výtečného,
 též starého jako mladého,
 nemocného neb zdravého,
 tak statečného hrdinu,
 50 jako shnilého šedinu.
 Známe každého chvíli i čas,
 neuč mne tomu žádný z vás;
 vím každého kdy hledati,
 pokud má na světě trváti.
 55 Protož hleď mne v každú chvíli,
 v kterúž se koli přišpuli,
 i ty také se nedvoře
 otevři mi spíše dveře.

Člověk:

Ó jaks přeukrutná, Smrti,
 60 pohleď aspoň na ty děti,
 krásné, mladé a zdařilé
 a mně přielíš velmi milé.
 Nečiň mi takých zámutkuov
 a z dětí nedělej sirotkuov.
 65 Komuž je mám poručiti?
 Zdaliž je mohu s sebou vzíti?
 Vostanou v sirobě, v psotě,
 a to, Smrti, všecko pro tě.
 Pohleď i na tu ctnú paní,
 70 mého domu hospodyní,
 krásnú, věrnú a mně milú
 a na mě přielíš laskavú;
 nezamucuj jie tak těžce,
 ať jejie nezemdlí srdce.
 75 Komuž se již více utěší,
 když se mnú přiebytek zruší?
 Jižť vostane vosiřelá,
 za mnohé časy plačtivá.
 A snad, Smrti, nevíš toho,
 80 kterak já mám přátel mnoho;
 i chceš mne od nich odděliti
 a všechny zde pro mne zkvieliti?

Smrt:

Nemuť se, člověče, pro to,

378

Pan farář změnil faru do jiné se stěhuje s domovníci svú vel s cizoložnicí svú

Jana změnila sánu radnanaqa vzech se stěhuje hco o sadm
 sını nepiebnie nakladali Neb loz ne nato stěhuje sedlo reba om bna
 li a vopilemu se po smievalu a za sa smladum zenam hodouame
 z lym dommēm ge vnnli Czet by vnnch byl pakie aqie lmeje at su
 vstřin hanebme změstem nestěhacem chlapi

Pan Hospodine

10. „Pan farář změnil faru do jiné se stěhuje s domovníci svú vel s cizoložnicí svú“
 – vyobrazení v Jenském kodexu

- i Gezel ma bádny a Gwime šfietny žlŕn žlŕte; lošny
abodny nebude bŕž bŕžny. Emen ma vŕetnŕe a vŕet-
me ad eatoletŕa a žŕetŕe glantŕy. Tnadno šfietŕy aŕž to
žŕpŕetŕy. Tnadno šfietŕy nešfietno roždelŕi
- ii Nŕetnŕe ne mudŕešfietŕy nŕž to mudŕe mŕetnŕi a šfiet gŕm
dobŕe žna aŕž dŕetŕa aŕž gŕmŕe šfietŕy aŕž gŕm
- iii Nŕž šfietŕy mŕetnŕi nŕž vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe
aŕž mŕetnŕi mŕetnŕi. Emen se nŕetnŕe mŕetnŕi
- iv Gŕmŕe mŕetnŕi vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe
Emen vŕetŕe
- v vŕetŕe mŕetnŕi nŕž gŕmŕe vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe
Emen aŕž gŕmŕe vŕetŕe vŕetŕe
- vi vŕetŕe mŕetnŕi gŕmŕe vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe
Emen mŕetnŕi vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe
- vii Emen se mŕetnŕe vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe
Emen se vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe
- viii Emen ma vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe
Emen vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe
- ix Emen vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe
Emen vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe
- x Emen vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe
Emen vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe
- xi Emen vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe
Emen vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe vŕetŕe

však já často činievám to,
 85 žeť i milé ruozno dělím
 a na obě straně zkvielím:
 otce od dětí, ženy od muží,
 od přátel jiných i od zboží.
 A toť já proto činievám,
 90 neb na vás hovadnost vídám,
 že se přieliš milujete,
 nad boha sobě přejete.
 Lakomieval jsi pro své děti
 a netbals jich k bohu vésti;
 95 protož ty jich již ozelej
 a ke mně se předse stěhuj,
 nebť dětem otec zuostane
 buoh, jenž o ně věrně stane,
 jenž sirotky má v paměti,
 100 budú-li se ho držeti.
 I ženyt jest opykati
 a od nie se v zemi bráti,
 s níž jsi své libosti mieval
 a nad bohas ji miloval;
 105 kochaje se v jejiem těle,
 netbals svého spasitele,
 nepomněl si na smrt, na mě,
 žeť velmi nevražím na ně,
 kteříž se přieliš milují,
 110 ve zlém sobě povolují.
 Přicházím k nim v nelibý čas
 a zbořuji jich libý kvas.
 Takéť se žena neztratí,
 ač se pak na čas zamútí;
 115 provoděci tě do hrobu,
 najdeť sobě hned svú dobu.
 Dokud jsi v domu na marách,
 dotud mívá smutek i strach,
 kvielí, pláče i omdlévá,
 120 lomí rukama, libá, objímá,
 stará se a stýště sobě,
 chtěc s tebu ležeti v hrobě.
 A když tě odnesú s očí,
 hned jie mysl jinam zatočí,
 125 zapomenúc umrlého

- oblibí sobě živého.
Nepych také svých přátel,
že od nich puojdeš za kostel,
neb ač se sejdú okolo tebe,
130 žalostně litujíc tebe,
tiežíce tebe: Jak se máš,
co mi památného dáš?
Nerádt vidím, muoj prieteli,
že ležíš na té posteli.
135 A když tě k hrobu provodie,
hned se o tvé zboží vadie,
soudy, práva osazující,
mnozí po smrti tě klnúce;
dotud na tvú duši pomnie,
140 dokudž tobě hrany zvonie.
Protož se tiem nevymlúvají,
ale předse se jíti chystají,
nebť já na tom nepřestanu,
ale dámť smrtedlnú ránu,
145 že u věčnú jámu puodeš
a tu do dne soudu lehneš.

Člověk:

- Ještě, Smrti, prosím za to
a slibujiť věrně toto,
žeť již chci jinak živ býti
150 a na tě vždy paměť mieti.
Nebeř mne tak vnáhle, v skok,
ponech mne ještě aspoň rok,
nebť se polepšiti miením,
zlý život v dobrý proměním.
155 Poznám svého stvořitele,
abych pak skonál vesele.
A ty, Smrti, kdyžto přijdeš,
což jest tvého, tepruov vezmeš;
nepospiechaj ještě velmě,
160 ale daj mne na rukojmě;
chciť řád po málu platiti,
nerod na mě tak kvapiti.

Smrt:

Slibem se blázni spravují,

- ale múdři se kárají.
165 Slýchalať sem dosti toho,
žeť sou slibovali mnoho
tehdy, když sem já potlúkla
a svůj strach na ně pustila,
že slíbili polepšiti,
170 aby mne mohli zniknúti;
a když sou z mých rukú vyšli,
zase v své mrzkosti vešli,
což slíbili, nezdrželi
a ze mne posměchy měli.
175 Protož já již slibóm vašim
tiem méně věřiti muším,
a netbajíc vašich slibów,
ukrátím vašich životów.
Člověk:
Ó Smrti, šelmo nemilá,
180 vidím, žes se rozlítla,
že se na nic neobrátiš,
aniž mne již v čem uslyšíš.
Avšak ještě tebe prosím,
nechť se s kněžími poradím,
185 od nichž dosáhnu odpustków
a na odpustky hamfeštuov.
Popřej mi i putování
pro mých hříechuov odpuštění;
pakli muožeš počekati
190 a delší prodlenie dáti
do léta milostivého,
byl bych velmi vděčen toho,
neb bych tu všech hříechuov pozbyl,
jako bych se dnes narodil.
195 Ať také svojoj statek zřiedím,
almužny svaté učiním
na kláštery i na mnichy,
nechť nasytím jich teřichy,
zdať bych měl na nich přímľuvce,
200 dostanu-li se do očistce;
nebť mi pomohú ven spieše,
slúžiece za mne často mše.

Smrt:

- Slychal-lis, clovece, prislovie:
Pokanie pozdnie riedko pravé?
205 Chces se teprv hriechov kati,
kdyz jich nemuozeš pachati?
Toť nenie pokanie pravé,
kdyz nenie z vuole svobodné;
210 neb kdyz by mohl dele hresiti,
nechtel by se jeste kati,
ale tehdy hriechuov prestal,
kdyz jest tebe sam hriech ostal.
I na zpoved nezpolehaj,
ani se ji scestne klamaj.
215 Nebť se jich mnoho zpovieda,
a malo kto polepsieva,
aniž za sve provinenie
hledaji dosti ucinenie;
220 než kdyz svoij peniez knězi da,
hned mni, že již hriechuov nema.
Nebť jest to prava zpoved,
vsech težkych hriechuov odpoved,
a za ně prijma pokanie,
225 trvati v tom až do skonanie.
Zklamajif te odpustkové,
lakomych knězi ziskové,
anižť pomohu tvé pouti,
kdyz sebú nemuozeš hnouti.
230 Nebs mel prvé putovati,
od hriechuov se vzdalovati,
bliziti se k svatym ctnostem
a tak k nebeskym radostem.
Ba i na leto milostné,
od papežov zamyšlené,
235 radimť verně, nezpolehaj,
aniž se po světe šulaj;
neb to nic jiného nenie
než popské zbohacenie.
Ale dokudžs živ, chvíle této,
240 vždyckyť jest milostné leto.
Tu hledaj boží milosti,
nebo ji možeš nalězti;

- když se koli bohu poddáš,
hned milostivé léto máš.
- 245 Také i mši kupování,
na kláštery nakládání
jest zbytečné nakládati,
vysoká stavení dělati,
kteréžto s pomocí boží
- 250 Žižka bojovník oboří,
a ty neúčinné mnichy
zavazuje dobře v měchy;
bosáky i křižovníky
rozsadí v řeky a v rybníky.
- 255 Neklad také své nádeje
v očištění na onom světě,
neb očištec nejistec
naplňuje kněžský měšec.
Čiň zde dobře, dokudž máš čas,
- 260 nebo po smrti mine čas;
hleď své hříchy zde čistiti,
almužny chudým činiti,
ne klášterským zahalečům,
Kristova čtení rúhačům,
- 265 ale jiným věrným křesťánkům,
nuzným, biedným nebožátkům.
Dělej sobě z těch přátely,
jenž by při smrti prospěli;
daj, dokudž máš sílu, zdraví,
- 270 první než tě smrt udává.
Neb tu ztěžka platno bude,
když již tvého nic nebude,
a teprv to rozdělujes,
čehož s sebou vzítí nemůžeš,
- 275 aniž tiem již mnoho vládneš,
když v nemoc smrtnou vpadneš.
Protož všech šermón nechaje,
stěhuj se do mého kraje!

2: že žiji v dobrých poměrech, v blahobytu – 3 *nešanuješ* nešetříš – 6 *bez lačnosti* bez nedostatku, v hojnosti – 10: na pozemkovém majetku – 12: a vůbec toho neužití – 14 *urození* urozeného původu – 16 *chlapské ruody* selské neotesance (nerudy) – 19 *povol sobě* posluž si – 25 *pakli by* kdybys – 27 *by směla* by ses odvážila – 28 *se holdovati* vykoupiti se

32 *odhrožiti* odvrátiti (hrozbami) – 33 *ať bych* abych; *škodně* ke své škodě, bez-

výsledně – 34 *po osobách* podle osob, různě vzhledem k osobám – 41-42 *takež* ... jako stejně ... jako – 50 *shnilého šedinu* vetchého starce – 55 *hleď mne* měj mne na paměti, počítej se mnou – 56 *se přišpuli* dostavím se, přivandruji – 57 *se nedvoře* nevytáčeje se, bez dvorných slov – 58 *spieše* hned, rychle

63 *zámulkuov* zármutků – 65 *poručili* odkázati do péče – 75 smysl: v čí společnosti nalezne napiště útěchu – 76 *přiebylek* soužití – 78 *za mnohé časy* na dlouhé časy – 82 *zkvieliti* (m. *vzku eliti*) rozplakati

83 *nemuť se* nermuť se – 85 *ruozno* na různé strany – 86 *na obě straně* (duál) na obě strany – 90 *hovadnost* špatný život, zločády – 93 *lakomieval* jsi lakotil jsi – 98 *jenž o ně věrně stane* který se o ně dobře postará – 101 *opykati* oželeť – 108 *žeť že totiž* – 111 *v nelibý čas* kdy jim to není milé – 112 *libý kvas* příjemné hodování – 114 *se zamutí* zarmoutí se – 115 *provoděci tě ež* tě doprovodí – 116 *dobu* příležitost – 121 *stará se* má starost; *stýšťe sobě* stýská si – 127 *nepýš* nelituj – 128 *za kostel*: tj. na hřbitov – 132 *památného* na památku – 137: dovolávající se práva na soudě – 138 *tě klnúce* proklínající tě – 143 *na tom nepřestanu* neustanu, neustoupím od toho – 146 *do dne soudu* do dne posledního soudu

151 *v skok* nakvap, znenadání – 155 *poznám svého stvořitele* přihlásím se k svému stvořiteli – 160 *daj mne na rukojmě* depřej mi odklad na záruku – 161 *řád po málu* útratu, dluh po malých částkách – 162 *nerod*... *kvapiti* nespíchej

163 *slibem se*... *spravují* spoléhají se na slib – 164 *se kárají* berou si poučení, výstrahu – 167 *sem pollukla* zatlukla, zaklepala jsem – 170: aby se mne mohli zbavit – 173 *nezdrželi* nedodrželi, nesplnili –

181: že k ničemu nepřihlédněš – 182 *uslyšíš* vyslyšíš – 186 *hamještuov* potvrzenek – 187 *putováníe* abych mohl vykonati pouť – 189 *počekati* chvíli čekati – 190 *prodlenie* lhůtu, odklad – 191 *do léta milostivého*: rok, ve kterém věřící mohou získat zvláštní odpustky, splní-li podmínky stanovené papežem – 195 *statek zřiedím* uspořádám svůj majetek – 198 *teřichy* břicha

209 *když by mohl* když bys mohl – 210 *nechtěl by* nechtěl bys – 212 *jest tebe* ... *ostal* opustil tě – 214 *scesně* nerozumně, mylně – 218 *dosti učiněníe* zadostiučinění – 222 *odpověď* zřeknutí se – 226 smysl: které znamenají jen zisk pro lakomé kněze – 234 *zamyšlené* vymyšlené – 236 *aniž se*... *šúlaj* ani se nepotuluj – 238 *popské zbohaceníe* obohacení kněží – 239 *chvíle této* v tuto chvíli – 246 smysl: dary a odkazy klášterům – 252: narážka na trest utopením v pytli – 253 *bosáky* mnichy františkány – 257 *očistec nejistec* nejistý očistec – 277 *šermón* půtek (obraz.), vytáček

Poznámky ediční

Píseň

Píseň o Rokycanovi a jeho sektářích

Verše zapsány v rkpe SA v Třeboni A 16, fol. 194a/b. Vydal V. B. Nebeský v ČČM 26, 1852, č. 3, 44n. – Píseň má v rkpe nadpis Cancio de Rokyczano et suis sectariis, Canitur sicut Imber nunc celicus (Zpívá se jako: Nyní déšť nebeský – lat. duchovní píseň českého původu, jejíhož nápěvu často užívaly satirické popěvky). Po čtyřveršovém úvodu má píseň pravidelnou pětiveršovou strofu.

Rkp má většinou ještě *ie*; ojed. *i* m. *ie* necháváme, protože v rkpe psáno *ie* i za *i* v rýmech, např. *sú svěcení* – *na svěcenie* (115/6), *k zpovědi* – *povědie* (92/3), *šacujícíe* – *chtiece* (97/8); zde i v jiných případech rýmy vyrovnáváme.